İlkhaber

TRABZON DANGALAKLAR CEMİYETİ

Tarihimiz; ilginç insanları, ilginç olayları ve ilginç sosyal diyalogları barındırmaktadır. Fakat, dünden bugüne bizlere çok ilginç gelen veya ilginç gelebilecek pek çok olay hakkında yeterli malumata sahip değiliz. Bu yaklaşımla bakıldığında, genel tarihimiz içerisinde pek yer tutmasa da, yerel tarihçiliğimiz ve yerel tarih birikimimiz açısından önem taşımış toplumsal adımlardan birisi, 1918 yılı başlarında Trabzon'da oluşturulan "Dangalaklar Cemiyeti"dir. Bu cemiyete Trabzon dışında başka bir yerde rastlamak mümkün de değildir.

DANGALAK KİMDİR?

En başta ismiyle dikkat çeken bu ilginç cemiyete geçmeden önce, cemiyete isim olan 'dangalak' kelimesine bakmak gerekmektedir. Dangalak kelimesi, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "Akılsız, aptal, düşüncesiz" anlamlarına gelmekteyken, Meydan Larousse'da "Akılsız, budala, düşüncesiz" anlamlarında ve hakaret ifadesi olarak verilmektedir. Fakat şunu öncelikle bilmek gerekir ki; dangalak kelimesinin sözlüklerdeki ve ansiklopedilerdeki anlamı, Trabzon'da kurulan bu cemiyeti ve cemiyet mensuplarını doğrudan ifade edecek özellikte değildir. Çünkü Trabzon'daki Dangalaklar Cemiyeti, Trabzon'un önde gelen insanlarınca oluşturulmuştu.

DANGALAKLIĞA NEDEN GEREK DUYULDU?

Peki, sözlüklerde ve ansiklopedilerde aşağı yukarı aynı anlamlara gelen ve hoş bir içeriğe sahip olmayan bu dangalak ifadesi, hangi gerekçe ve düşünceyle Trabzon'da bir cemiyete ad olarak seçilmiştir? Dangalaklar Cemiyeti'nin kurucuları ve üyelerin Trabzon'un toplumsal yapısı içerisinde üst mevkilerde bulunması, sözlüklerdeki dangalak ifadesiyle nasıl izah edilebilir? Görünürde izahı zor olsa da, elbette bunun da bir açıklaması olacaktır.

Dangalaklar Cemiyeti'nin ortaya çıkışındaki en önemli sebep, *I. Dünya Savaşı* sırasında Trabzon ve civarında meydana gelen olaylar ve bu olayların en önemli safhası olan muhacirliktir. Trabzon'un uğradığı Rus işgali (18 Nisan 1916) karşısında Ordu ili (o zamanki Bucak kasabası) ve ötesine doğru muhaceret eden Trabzonluların muhacirlik sırasında yaşadığı ve iç burkan sosyal ve ekonomik eziyetler; 24 Şubat 1918 tarihinde Trabzon'dan Rusların çekilmesine rağmen başka şekillerde devam etmişti. Evini, yuvasını, toprağını ve her şeyini Trabzon'da bırakarak bu zorunlu göçe (!) dahil olan Trabzonlular, geri döndüklerinde farklı bir Trabzon bulmuşlar ve muhacirlik sefaletine, Trabzon'a döndüklerinde gördükleri başka sefaletlerde eklenince bir başka ekonomik ve sosyal buhranın içerisine düşmüşlerdi.

İşte bu yaşananlar, Trabzon'daki Dangalaklar Cemiyeti'nin ortaya çıkışının en önemli sebebidir. İşgal ve muhacirlik olaylarının toplumda meydana getirdiği maddi ama daha önemlisi manevi tahribat karşısında, hayatın menfiliklerini ciddiye almayarak ve sıkıntılarını düşünce bazında hafifletmeye çalışma fikri Dangalaklar Cemiyeti'nin kuruluşunu sağladı. Aslında Dangalaklar Cemiyeti, işgale ve onun getirdiklerine karşı sivil bir karşı koyuş anlamı da taşımıştı; İşgale ve muhacirliğin topluma yaşattığı kabusa karşı; muzipçe, ciddiye almadan, dert etmemeye çalışarak, üzüntüden uzak durarak, yaşananları dikkate almayarak ortaya konulan bir karşı koyuştu bu. Dangalak ifadesini biraz da Trabzonluların espirileri ve muzipliğinde aramak gerekir. Çünkü mizaha yatkın olmayan toplumlar, yıkıma karşı bu tavrı gösteremeyebilirler. Bu açılardan bakıldığında cemiyete neden Dangalaklar Cemiyeti adı verildiği daha anlamlı hale gelmektedir. Ancak, Trabzonluların Rus işgaline karşı ortaya koydukları tavrı sadece bu yaklaşımla ifade edemeyiz. Zira, muhacirliğe çıkma aşamasına gelinceye kadar Trabzonluların Rus ordularına karşı verdikleri silahlı sivil direnişi de iyi bilmek gerekir. Bu silahlı sivil direniş, Rus işgalinin bitmesinden sonra ortaya çıkan Rus tahribatına ve muhacirlik acılarına karşı muzipçe yapılan bir direnişe dönüşmüştür denilebilir. Bu yüzden, cemiyetin yapmak istediğini en genel anlamıyla; toplumun borulan psikolojisinin daha fazla bozulmasının önüne geçmeye çalışmak ve mizahi unsurların yoğun olduğu diyaloglarla topluma muhacirlik acılarını unuttumaya çalışmak olarak ifade etmek mümkündür.

Dangalaklar Cemiyeti kahvehanesinin bugünkü vaziyeti

DANGALAKLARIN ÖZELLİKLERİ NELERDİ?

Dangalaklar Cemiyeti'ne üye olanların genel ünvanı da cemiyetin adı gibi; "Dangalak"tı. Dangalaklık; mizaha, muzipliğe, cemiyet içerisinde edinilen yere göre derecelere ayrılmıştı. Suret-i aptal görünen ve her şeyi ince alayla sürdüren muzip kişiler kurmuştu bu cemiyeti. Cemiyetin toplantılarına bu yüzden espirisi bol kimseler katılırdı. Fakat, espirili olma özelliği yanında, üyelerin gerçek hayattaki en önemli özellikleri de dikkat çekmekteydi. Cemiyete üye olanlar, devrin Trabzon'unun en kültürlü insanları idi. Zaten cemiyete üye olmanın en önemli şartı, kültürlü olmak idi. Cemiyete üye olanlar veya toplantılarına katılanlar, bir veya birkaç yabancı dil bilmekteydi. Üyelerin önemli bir kısmı bir veya birden fazla enstrüman çalabilmekteydi. Cemiyete mensup olanlar, ceketlerinin yakalarına deriden yapılmış siyah bir kopça takardı. Bu kopça, cemiyete mensubiyetin işaretiydi.

Durukan, Süleyman Mahir

DANGALAKLAR CEMİYETİ'NİN İDARESİ

Dangalaklar Cemiyeti resmi bir cemiyet değildi. Belki de kurulduğu şartlar itibariyle resmileşmek te istememiş, sosyal bir hareket olarak kalmak istemişti. Ama diğer yandan, Rus işgalinin yeni bitiği, her tarafın harcıneç olduğu, devlet kurumlarının daha yerleşemediği bir ortamda nasıl resmileşebilirdi? sorusunu da sormak gerekir. Fakat cemiyet; misyonu, kuruluş özellikleri ve kurucuları itibarıyle resmi bir cemiyetten aşağı kalır da değildi. Cemiyetin yeri, Zağanos köprüsünün Batı tarafındaki girişinde bulunan kahvehane idi. Cemiyet, bu kahvehanenin içerisinde bölünmüş bir alanda veya bir köşesinde faaliyette bulunurdu. (Cemiyetin bulunduğu bu kahvehane binası bugün, ev eşyaları satan bir mağaza olarak varlığını devam ettirmektedir.)

TRABZON KİTAPLIĞI
Mehmet Akif BAL

Cemiyetin başkanı, daha sonraları Tekel'den emekli olacak olan Eyübzade Murat Bey'di. "Mühr" müstear adıyla yazılar ve şiirler yazan Süleyman Mahir Durukan, cemiyetin genel sekreteriydi. Dangalaklar Cemiyeti'nin başkanlığı, Eyübzade Murat Bey'in vefatı ve Süleyman Mahir Bey'in de İstanbul'a yerleşmesi nedenleriyle, Avukat Kemal Hatiboğlu tarafından yürütüldü. Önceleri "Deli Kemal" olarak tanınan Hatiboğlu, cemiyetin kurulmasından sonra "Dangalak Kemal" olarak bilindi.

GENEL SEKRETERİN KALEMİNDEN CEMİYET

Dangalaklar Cemiyeti'yle ilgili önemli detayları, cemiyetin genel sekreterliğini yapan Süleyman Mahir (Durukan) Bey'in Hamsi Mecmuası'nın 1951 yılında çıkan 4. sayısında cemiyetle ilgili özelikleri anlatan bir yazısında görmek mümkündür:

"1918 yazında idi. Hicretin (muhacirliğin) bin bir ıstırabına katlandıktan sonra istirdat edilen (terk edilen) yurtlarına dönen Trabzonlular, bir yandan geniş bir gönül inşirahı (genişliği) duyarlarken bir yandan da her cepheden düzeni bozulmuş olan memleketlerinde, maddi ihtiyaçlarını temin için büyük müşkülllerle (sıkıntı) karşılaşıyorlardı. Hicret sona ermiş fakat, maişet (geçim) darlığı devam etmekteydi. Bu tezatlı vaziyet, umumiyetle halkın ruhunda bir vurdumduymazlık hali yarattı. Bu haleti ruhiye, az bir zamanda tekamül ederek (gelişerek) Dangalaklık mertebesine erişti. Topluluğun hangi sebep ve şartlarla teşekkül ettiğini bilemeyen ancak, hal birliğinin tesanüdüyle (dayanışmasıyla) kendilerini bir arada bulmuş olan yüksek seviyeli dangalaklar, bu topluluğu teşkilatlandırmak ve bir merkeze bağlamak lüzumunu duymuşlar, Ortahisar meyhanesinde Şükrü'nün Kahvesi namıyla maruf (bilinen) kahvenin açık kısmını merkez ittihaz ederek (sayarak) teşkilatı tevsie (yaymaya) koyulmuşlardı. Bu merkez, kış mevsiminde Zağanos kahvesinin bir odasına nakledilirdi. O zamanlar Trabzon'da akşam yemekleri gurubla (günbatımı) yatsı arasında yemek mutad (alışılmış) idi. Yatsıya bir saat kala Dangalaklar; vakur ve edalı yürüyüşleriyle etraftan sökün etmeye başlarlar, mahfele doğrularak kendilerine tahsis edilen sandalyalara kurulurlardı. Yatsıya yakın ikinci reis merhum Dangalak Mehmet Efendi, onu müteakip te umumi reis Murat Efendi mahfeli şereflendirirlerdi. Bilhassa mehtaplı gecelerde bir azamet ve mehabet manzarasını arz eden mahfele, azadan bazıları günlük elbiseleriyle geldikleri gibi, daimi olarak birkaç defa gelmiş olan bazıları da bir badeli, çatgılı, fakkeli ve içikli kıyafetle dahil olurlardı. Mahfelde, azadan başka misafir ve ayrıca bizim gibi, kayıt gününün vürudunu saburuzlukla bekleyen namzetler de bulunurdu. Günler geçer, bizim kaydımız bir türlü yapılmazdı. Buna rağmen ümidimizi kesmemiştik. Aylar ve aylarca bu boş ümide bel bağlamak suretiyle gösterdiğimiz sebat ve sadakatımızın bile, ehliyetimizi ispata kafi sayılmadığını hala hayret ve teessürle hatırlarım. Mahfelde sohbet, umumiyetle afaki olup ciddi mevzular yer almazdı. Bu arada, cami meydanından geçenlerin evza (vaziyetleri) ve etvarı da (tavırları) gözden kaçırılmayarak tetkik edilir, dangalaklık dereceleri tayin olunurdu.

Eyübоğlu, Murat

Kemal Hatiboğlu

Bir akşam, Trabzon'un değerli evlatlarından Doktor Vamık geçerken selam verir. Reis ve azadan bir kaçının daveti üzerine de meclise dahil olur. Sohbet sırasında, reis ve ikinci reisle birkaç aza arasında işaretleşirler. Bir müddet sonra reis Murat Efendi, vakur ve inayetkar (iyi) bir eda ile Doktor Vamık'a hitaben:

"Eee... Doktor! Dangalaklık vasıflarınızı muvafık bularak sizi de cemiyetimize ithal ettik".

Doktor birden asabileşerek; "Rica ederim, bu nasıl söz?..."

İkinci reis, reise baktıktan sonra; "Bir derece terfi ettiniz!...".

"Ne terfii, ne dangalaklığı, bu ne demektir?"...

İkinci reis, reisten tekrar izaret alarak; "Bir derece daha terfi ettiniz!...".

Doktor çok asabi bir vaziyetle; "Bu ağır bir hakarettir. Bu ne cüret!...".

Bu defa birinci reisin; "Doktor! İtirazınıza biraz daha devam edecek olursanız makamlarınız tehlikeye düşecektir!..." demesi üzerine, mecliste bir kahkaha kopmuş; doktor da bilzarur bu havaya iltihak etmişti.

O sırada ben şunu karalamıştım:

"Bilmedim doktor seni sen de harisi şan mısın.

(Vamık'a) sen de bu şanlı dangalaklardan mısın?..

Cemiyette daha bunun gibi birçok safhalar geçmiştir. Bir yanlışlığı tashih için şu cihetin tavzihine lüzum görüyorum: Bazılarınca Dangalak, anlayışı kıt olanlara denir. Hakikat-ı hal böyle değildir. Dangalak; anlayamayan değil, anlamayandır. Niçin anlamaz: İşine öyle geldiği için...".

CEMİYETİN SONU

Kemal Bey'le birlikte cemiyet aslında misyonunu da tamamlamış oldu. Çünkü savaş koşullarının yavaş yavaş ortadan kalkması ve Milli Mücadele sonrasında yeni bir devletin kurulmasıyla birlikte değişen sosyal koşullar, cemiyetin meydana geliş sebeplerini ortadan kaldırmıştı. Böylece, ince bir mizah anlayışına sahip, Trabzon'un kültürlü bir zümresinin kurduğu bu gayri resmi cemiyet, Trabzon'un resmi olmayan toplumsal tarih ve kültür müzesinde yerini almıştır.

KAYNAKLAR:

Hamamizade İhsan, Hamsiname, İstanbul 1972.

Hamsi Mecmuası, S. 4, İstanbul 1951.

Mehmet Akif Bal, Hatıralarda Trabzon, Trabzon 2009.

Mehmet Akif Bal, Trabzon Kronolojisi, Trabzon 2009.

Mehmet Akif Bal, Trabzon'a Işık Tutan Anılar/M. Kemal Sayıl'ın Anılarında Trabzon, İstanbul 2011.

Mehmet Akif Bal, Trabzonlu Simalar ve Aileler/Trabzonlular Ansiklopedisi, İstanbul 2009.

Meydan Larousse, C. III, Meydan Yayınevi, İstanbul 1981.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Ankara 2000.

Kaynak Kişi: Mustafa Kemal Sayıl.
Fotoğraflar: Mehmet Akif Bal Arşivi.

